

Remiss KN2024/02252

Svenskt Friluftslivs inspel och synpunkter på promemorian om ändrade regler för strandskyddet vid små sjöar och smala vattendrag

Om Svenskt Friluftsliv

Svenskt Friluftsliv är en paraplyorganisation för 28 ideella friluftsförbund i Sverige som tillsammans har 2 miljoner medlemskap, varav cirka 350 000 är barn och ungdomar. Tillsammans består organisationerna av närmare 7 000 lokala- och regionala föreningar som varje år aktiverar och engagerar ett stort antal människor i befolkningen och i alla åldrar utöver sina fasta medlemmar. Det övergripande syftet med Svenskt Friluftsliv är att fungera som företrädare och samlade kraft för friluftsrörelsen såväl när det gäller övergripande friluftsförhållanden som frågor som rör civilsamhället. Svenskt Friluftslivs vision är att bidra till ett hållbart friluftsliv i Sverige genom kunskapsspridning, främjandet av organiserat friluftsliv och allmänt bidra till goda förutsättningar till vistelse i naturen på ett hållbart sätt. I detta arbete är självfallet tillgång, tillgänglighet och användbarhet av friluftsmiljöer och stränder av stor vikt, och strandskyddet spelar en central roll i att skapa tillgång, tillgänglighet och användbarhet för såväl allmänheten som för friluftsrörelsen i Sverige.

Inspel från Svenskt Friluftsliv

Svenskt Friluftsliv tackar för möjligheten att inkomma med synpunkter i denna för friluftslivet viktiga fråga. Våra medlemsorganisationer har i denna process haft möjlighet att inkomma med synpunkter och inspel utifrån sina respektive kompetenser och intresseområden.

Svenskt Friluftsliv **ställer sig inte bakom promemorians förslag** om att undanta små sjöar och smala vattendrag från strandskydd.

Det är lätt att tro att tillgången till stränder och vattendrag i ett vattenrikt land som Sverige är en oändlig resurs och att det inte får allvarliga konsekvenser om en medger dispenser eller slopar strandskyddet för små sjöar och smala vattendrag. Men statistik från många nationella undersökningar visar att tillgången till stränder minskar i snabb takt, och i storstäderna är en mycket stor andel av stränderna redan privatiserade och exploaterade. Situationen leder till gradvis försämrade förutsättningar för allmänheten att idka friluftsliv och begränsar allemansrätten, att besöka naturen i kustområden och vid stränder samt för samhället att hantera den pågående klimatkrisen. Även för friluftsrörelsen medför det ökande trycket på stränder försämrade förutsättningar till verksamhet och aktiviteter och att behålla lokaler.

Att undanta små sjöar och vattendrag från strandskyddet kan i retoriken låta som en marginell begränsning och försämring för friluftslivet och möjligheten att besöka strandområden. Men faktum är att över 2/3 av alla sjöar och vattendrag i Sverige är under 1 hektar och är därmed inte med i SMHI:s officiella register som listar cirka 100 000 sjöar. Det beräknas att Sverige har över 300 000 sjöar och vattendrag om man inkluderar de mindre sjöarna och vattendragen (Håkansson, 1994). Beroende på definitionen av små sjöar och smala vattendrag kan antalet bestå utav upp till omkring 500 000 (Håkansson, 1994) och små vattendrag står för omkring 80 procent av den totala vattendragslängden i Sverige. Små vattendrag finns således överallt i Sverige, inte minst i närheten av tätorter och bostadsområden. Ett slopat strandskydd för de sistnämnda vattendragen kan därmed få stora negativa konsekvenser för friluftslivet och friluftsrörelsens viktiga verksamhet vid och i vatten om det öppnas upp för ytterligare exploateringar. Ett slopat strandskydd för små sjöar och vattendrag riskerar också att skapa en ännu mer fragmentiserad landskapsbild med mindre och mindre "öar" av natur och tillgängliga stränder och vatten enligt allemansrätten.

För friluftsrörelsen är det enkla friluftslivet med låga trösklar en av de viktigaste nyckelfaktorerna till att nå fler grupper och sätta folk i rörelse. Små sjöar och vattendrag är en nyckelfaktor i att skapa det enkla friluftslivet. Samtidigt är små vattendrag helt avgörande för ett fungerande ekosystem för djur- och fiskbestånd eftersom nästan alla små vattendrag i Sverige fungerar som dess lek- och uppväxtområden. Vår medlemsorganisation Sportfiskarna följer utvecklingen för fiskbestånden noga. Statistiken visar att vandrande fiskar har minskat med hela 93 procent i Europa på 50 år och globalt är minskningen 76 procent. Promemorians förslag om att ta bort strandskyddet från små sjöar och vattendrag riskerar att ytterligare försämma livsvillkoren för fisk i svenska vatten enligt Sportfiskarna och motverkar flera viktiga miljö kvalitetsmål.

Promemorian anger att enskilda som inte äger eller på annat sätt har rådighet över en strandfastighet där det generella strandskyddet inte längre gäller riskerar att påverkas negativt av förslagen. Detta eftersom förutsättningarna för exploatering inom de tidigare strandskyddade områdena ökar, med risk för minskad tillgång till allemansrättsligt tillgängliga strandnära områden, negativ påverkan på landskapsbilden och försämrade möjligheter till friluftsliv. Svenskt Friluftsliv instämmer i analysen och förespråkar att även mindre sjöar och smala vattendrag därmed fortsatt bör skyddas enligt det nuvarande strandskyddet. Extra viktigt är detta i landskap med generell brist på större sjöar, samt i södra och mellersta Sverige där exploateringstrycket är särskilt högt. De mindre sjöarna och smala vattendragen blir på dessa orter oerhört viktiga för friluftsrörelsens verksamheter, för skolor och förskolors undervisning och allmänhetens tillgång och tillgänglighet till natur.

Brist på underlag i utredningen

Promemorian anger att tillgången till områden kring små insjöar och små vattendrag generellt är av mindre intresse för det rörliga friluftslivet än vad som är fallet med kusten, större insjöar och vattendrag, och därmed kan och bör undantas från strandskyddet. Svenskt Friluftsliv anser att ett sådant resonemang är felaktigt, ofullständigt och ovetenskapligt så länge promemorian inte kan hänvisa till faktiska kartläggningar och mätningar av besöksdata vid sådana miljöer, och i jämförelse med besöksdata från andra sjöar och vattendrag. Svenskt Friluftsliv menar tvärtom att sådana vattenmiljöer ofta har en betydande samhällsnyttig roll och funktion. Det finns gott om friluftorganisationer, skolor, förskolor och många andra aktörer som dagligen använder små sjöar och smalare vattendrag för sina respektive verksamheter samt allmänheten för att besöka naturen. Vid mindre sjöar och vattendrag i och omkring bebyggda miljöer finns också ofta viktiga anordningar för friluftsliv såsom vandringsleder och promenadslingor vilka riskerar att försvinna vid ett slopat strandskydd. Forskning visar att närheten till friluftsområden och besöksmål i natur- och kulturlandskap är en av de mest avgörande faktorerna för att människor ska besöka dem och uppnå rekommendationerna för fysisk aktivitet ur hälsosynpunkt. Om avståndet till tillgängliga stränder och vattendrag ökar på grund av exploatering och slopat strandskydd kommer det dels leda till att färre kommer kunna ta del av miljöerna, dels ökar användandet av mer ohållbara transportmedel såsom bilen. Här finns en uppenbar risk att slopat strandskydd medför mer ojämlika villkor mellan olika grupper att besöka naturen och ojämlika förutsättningar till en god hälsoutveckling. Samtidigt är dessa miljöer värdefulla för klimatet, ekosystem, miljön och bidrar även till attraktiva livsmiljöer för boende och besöksmiljöer för turister. Det går således inte att fatta ett beslut om att undanta alla små sjöar och vattendrag från strandskyddet i tron att det inte får negativa konsekvenser för friluftslivet och för en jämlik hälsoutveckling i befolkningen.

Våra orörda stränder i Sverige, skyddade av strandskyddet, bör ses som en betydelsefull och unik nationell tillgång för allmänhetens friluftsliv, för friluftorganisationers viktiga verksamheter och aktiviteter och för turismen. Sjöar och vattendrag är några av de allra mest uppskattade miljöerna för friluftsliv i Sverige överhuvudtaget, och flera undersökningar från turistnäringen visar att naturen och friluftsliv på allemansrättslig grund är en viktig anledning för turister att besöka Sverige. Förslaget om att undanta små sjöar och vattendrag från strandskyddet utan att beakta exploateringstrycket i regionen/området riskerar att försämra detta värde. Vi är samtidigt medvetna om att det finns förslag om en differentiering av strandskyddet i vissa delar av landet. Innan en sådan differentiering föreslås och regler ändras är det viktigt att i detalj analysera vilka övergripande konsekvenser en ökad exploatering får för lokalsamhällets ekonomi och folkhälsa samt invånarnas hälsa och välbefinnande, utöver konsekvenserna för natur och djur.

Stränders höga värde för turism och friluftsliv

Värdet av orörda stränder sträcker sig således långt bortom folkhälsa, meningsfull fritid och klimat. Tillgången till vatten, orörda/obebyggda stränder och kustresor bidrar till betydande ekonomiska och upplevda värden i form av naturturism, högre värden på fastigheter i grannskapet och att kommunen/orten upplevs som mer attraktiv att flytta till eller besöka. Besöksnäringen blir allt viktigare för lokal och regional tillväxt enligt olika kartläggningar. Attraktiviteten ligger just i att stränderna är tillgängliga för allmänheten och kan nyttjas för upplevelser, fiske och annat friluftsliv på allemansrättslig grund.

Svenskt Friluftsliv saknar i promemorian ett resonemang kring de övergripande konsekvenserna för lokalsamhällen eller regionala intressen om privata intressen tillåts att exploatera stränder vid små sjöar eller smala vattendrag. Orörda stränder skyddade enligt strandskyddet och tillgängliga via allemansrätten bidrar till att faktiska och upplevda ekonomiska värden på redan befintliga fastigheter i grannskapet upprätthålls. Om strandskyddet försvinner och fler strandmiljöer exploateras skulle inte bara tillgängligheten till stränder och vatten försämrats, det skulle även troligen minska värdet på redan existerande fastigheter i grannskapet då det inte längre är lika attraktivt att bo i området. I klartext skulle ett upphävt strandskydd vid små sjöar och smala vattendrag leda till ökad exploatering av stränder vilket i sin tur leder till att det blir svårare för andra boende och allmänheten att besöka och nyttja attraktiva strandområden, att få tillgång till vattendrag och att bada vid en badplats en använt sen barnsben.

Naturvårdsverket har genomfört en gedigen konsekvensanalys av effekter av ett slopat strandskydd för små sjöar och vattendrag (Naturvårdsverket & Boverket, 2014). Analysen visade tydligt att ett upphävande skulle få omfattande negativa konsekvenser för växter, djur och friluftsliv generellt i Sverige och i södra Sverige i synnerhet på grund av få naturliga vattendrag och hård press från markanvändning och exploatering. Svenskt Friluftsliv vill påpeka att det är anmärkningsvärt att Naturvårdsverkets analyser inte beaktats i föreliggande promemoria. Vidare innebär en exploatering av stränder ofta omfattande ingrepp i naturmiljön. Exploatering på land medför ofta bland annat avverkning, markberedning och avvattning som tillsammans med anläggande av hårdgjorda ytor, tillfartsvägar och uppförande av byggnader ger en väsentligt förändrad naturmiljö.

Friluftslivets ekonomiska värde missas

Svenskt Friluftsliv anser att promemorian missar att beakta friluftslivets ekonomiska värde för Sverige och att orörda stränder är en viktig friluftsmiljö för att dessa ekonomiska värden ska kunna uppstå. Friluftslivets ekonomiska värde uppgår till 231 miljarder kr per år i Sverige enligt en nationell undersökning från Svenskt Friluftsliv (Svenskt Friluftsliv, 2023), och då är inte intäkter från utländska

besökare medräknade. Inte heller går det helt att värdesätta den stolthet och välbefinnande som naturen och tillgången till lokala “blå miljöer” innebär för befolkningen på orten. Även om det är svårt att exakt beräkna värdet av lokal stolthet betyder inte att man helt kan bortse från detta vid uppluckringar av strandskyddet vid små sjöar och vattendrag. Eftersom det svenska friluftslivet nästan är helt beroende av allemansrätten för sin verksamhet, och strandskyddet är en av de viktigaste hörnstenarna för att allemansrätten ska fungera, kan man säga att strandskyddet har ett stort samhällsekonomiskt intresse.

Allemansrätten och strandskyddet har högt stöd i befolkningen

Svenskt Friluftsliv är förvånad över promemorians innehåll mot bakgrund av befolkningens starka stöd för allemansrätten och strandskyddet genom åren. I Sverige finns en överväldigande stor majoritet bland såväl allmänhet som hos politiker oavsett partifärg för att bevara allemansrätten och att avstå från inskränkningar som försämrar allmänhetens tillgång till naturen på allemansrättslig grund. Svenskt Friluftsliv har i upprepade nationella undersökningar sett att omkring 9 av 10 vuxna anser att allemansrätten är viktig eller väldigt viktig för dem och för samhället och bör bevaras (Friluftsbarometern, 2020-2023). När Friluftsfrämjandet nyligen frågade 4 700 politiker i hela landet om hur man ser på allemansrätten blev svaret detsamma: 9 av 10 svarade att allemansrätten bör bibehållas och inskränkningar undvikas i mycket hög eller ganska hög grad (Friluftsfrämjandet, 2024). Naturskyddsföreningen har undersökt svenskarnas inställning till strandskyddet i en nationell undersökning år 2020. Hela 60 procent av de tillfrågade tyckte att det vore dåligt att försvaga strandskyddet och göra det lättare att bygga strandnära, samtidigt som 75 procent tyckte att strandskyddet borde förstärkas i starkt exploaterade områden såsom i storstadsregionerna och i de övriga större städerna. Med ett så stort allmänt stöd skulle man kunna förvänta sig att allemansrätten, strandskyddet och god tillgång och tillgänglighet till strandnära miljöer och friluftsområden skulle värnas högre av regeringen och inblandade partier.

Höga kostnader för att återinföra strandskydd

En annan anledning till att Svenskt Friluftsliv är negativ till promemorians förslag är att det med hög sannolikhet leder till mycket höga kostnader för Länsstyrelserna att återinföra strandskyddet för små sjöar och smala vattendrag, vid behov, efter att det tagits bort. Det är inte realistiskt att Länsstyrelserna ska kunna resurssätta sådana insatser om en beaktar att det dels finns väldigt många små sjöar och smala vattendrag, dels att deras miljö-, frilufts- och upplevelsevärden generellt är dåligt inventerade från början.

Stora risker vid höjda vattennivåer

Svenskt Friluftsliv anser också att promemorians förslag om att underlätta exploatering vid stränder vid små sjöar och vattendrag rimmar illa med den pågående och kommande dramatiska vattenhöjningen orsakad av klimatkatastrofer, ökande nederbörd och smältande polarisar. Vattennivåhöjningen kommer orsaka stora ekonomiska förluster för såväl samhälle som privatpersoner, och byggnationer vid vatten riskerar att permanent skadas eller förstöras. Strandzonen är också ett viktigt ekosystem för att bland annat hantera klimatförändringarna, samtidigt som de är hemvist eller lek- och uppväxtområde för mängder av växter och djur. En majoritet av våra sjöar och vattendrag i Sverige har otillfredsställande ekologisk status. Ökad exploatering vid små sjöar och smala vattendrag riskerar att försämra den biologiska mångfalden, våra möjligheter att hantera pågående och framtida klimatförändringar, samtidigt som ekonomiska värden i form av byggnader och fastigheter går förlorade.

Redan genomförda ändringar tillräckliga

Svenskt Friluftsliv är av åsikten att de successiva ändringar som genomförts inom strandskyddet genom åren har varit tillräckliga för att möjliggöra etableringar vid vatten och för privata intressen att få dispens, vilket i sin tur bidragit till högt förtroende för strandskyddet. Det behövs inte ytterligare förändringar eller uppluckringar eftersom det riskerar att äventyra den allemansrättsliga tillgången och tillgängligheten till natur och stränder för allmänheten och för friluftsrörelsen. De utredningar och förslag som genomförts de senaste 20 åren, till exempel betänkandet Tillgängliga stränder – ett mer differentierat strandskydd (SOU 2020:78), propositionen Strandskyddet och utvecklingen av landsbygden (2008/09:119) och Betänkande av Utredningen om ändamålsenliga undantag från strandskyddet för de areella näringarna (SOU, 2023:103), har alla i praktiken medfört att det blivit enklare att få dispens och att exploateringstrycket på svenska stränder har ökat. Med tanke på befolkningens, inklusive politikernas och beslutsfattarnas från alla politiska hemvister, stora stöd för allemansrätten och fortsatt strandskydd bör promemorian dras tillbaka och regeringen i stället verka för att värna något av det mest svenska vi har: tillgången och tillgängligheten till natur och stränder på allemansrättslig grund.

Utredningen nämner betydelsen av att skapa ett trovärdigt system för strandskyddet med lättnader i strandskyddet i områden med lågt bebyggelsestryck och att stärka skyddet i starkt exploaterade områden. Utredningen brister dock i att presentera förslag om att stärka strandskyddet i starkt exploaterade områden och misslyckats därmed med att balansera exploateringsintressena mot bevarandebeståndet. Detta bidrar inte till ett mer trovärdigt system än det befintliga.

Försvårar uppfyllelsen av miljö kvalitetsmålen

En annan viktig anledning till att friluftsrörelsen och Svenskt Friluftsliv är negativa till promemorian är att vi bedömer att förslagen kommer ytterligare försvåra uppfyllandet av miljö kvalitetsmålen och flera av de friluftspolitiska målen. En majoritet av miljömålen kommer inte att nås och vissa har en negativ utveckling enligt Naturvårdsverket (2023), exempelvis Levande skogar, Begränsad klimatpåverkan, Ett rikt växt- och djurliv och God bebyggd miljö. Alla dessa berörs negativt om förslaget med slopat strandskydd för små sjöar och vattendrag blir verklighet. Detsamma gäller två av de friluftspolitiska målen, Tillgänglig natur för alla och Attraktiv tätortsnära natur, som båda har en negativ utveckling enligt Naturvårdsverket (2023) och som Svenskt Friluftsliv bedömer kommer påverkas av promemorians förslag. Vi finner det anmärkningsvärt att promemorian inte beaktar konsekvenserna för miljömålen och de friluftspolitiska målen i högre utsträckning.

Svenskt Friluftsliv anser att promemorians viljeinriktning och förslag, *“att säkerställa ett ändamålsenligt strandskydd, som inte är mer omfattande än vad som är motiverat i förhållande till strandskyddets syften”*, riskerar att medföra det omvända: *“ett urholkat strandskydd som får omfattande konsekvenser för många väsentliga intressen, försämrade möjligheter att motverka klimateffekterna, försämrade förutsättningar till friluftsliv och som motverkar skyddets ursprungliga syfte”*.

Kontaktuppgifter:
Svenskt Friluftsliv
Johannesfredsvägen 7
168 69 Bromma
info@svensktfriluftsliv.se

Referenser

Friluftsförbundet (2024) Kommunrapport 2024: Så kan kommunen stärka folkhälsan genom friluftsliv. Stockholm.

Håkanson, L., 1994. How many lakes are there in Sweden? Geografiska Annaler, serie A, Physical Geography, 76: 203-205.

Naturskyddsföreningen (2020) Det svenska strandskyddet Hur funkar det och varför är det viktigt? Stockholm.

Naturvårdsverket & Boverket (2014). Strandskydd. Redovisning av ett regeringsuppdrag. En utvärdering och översyn av utfall och tillämpning av de nya strandskyddsreglerna.

Naturvårdsverket (2023) Uppföljning av de friluftspolitiska målen 2023. Rapport 7123. Stockholm.

Naturvårdsverket (2023) Fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2023. Rapport 7088. Stockholm.

Regeringen (2008) Strandskyddet och utvecklingen av landsbygden (2008/09:119). Stockholm.

SOU (2023) Areella näringar vid vatten. Betänkande av Utredningen om ändamålsenliga undantag från strandskyddet för de areella näringarna. Stockholm.
SOU (2020) Tillgängliga stränder – ett mer differentierat strandskydd (SOU 2020:78). Stockholm.

Svenskt Friluftsliv & Mittuniversitetet (2023) Friluftslivets ekonomiska värde. Stockholm/Östersund. www.svensktfriluftsliv.se/rapport-friluftslivets-ekonomiska-varden_2023-11-02.pdf

Svenskt Friluftsliv & Novus (2020-2023) Friluftslivsbarometern. [www.svensktfriluftsliv.se/Friluftslivsbarometern - Svenskt Friluftsliv](http://www.svensktfriluftsliv.se/Friluftslivsbarometern-Svenskt-Friluftsliv)